

Jegyzetek az örök tanuló, teremtő költőről

Aki nappali tagozaton volt főiskolás vagy egyetemista, az – meggyőződésem szerint – attól kezdve folyton úgy szeretne élni, ahogyan egy főiskolás vagy egyetemista él. Mégpedig azért, mert már eléggé fölnőtt ahhoz, hogy komolyan vegye önmagát és az életet, de még eléggé fiatal ahhoz, hogy a szíve és az esze nyitott legyen minden új eszmére, élményre és ismeretre. A huszonéves fiatal, miután kialakította a „szabad diák” életformáját, komolyan készül a maga nagy feladataira, ugyanakkor önfeledten tudja élvezni az élet kínálta örömeit. Egyszerre tanul és alkot, hiszen még vizsgákra készül, de már évfolyamdolgozatot ír, és persze publikálni is szeretne. A komoly teljesítménynek és a mámorító szabadságnak, az ígéretes törekvésnek és a pillanatnyi könnyedségnek e harmóniája jelenti azt a vonzó életfölfogást, ami oly kívánatosá teszi a diák-életformát – egy életre szólóan.

Volt alkalom találkozni néhány ilyen örök diákkal, szabadon élő értelmiséggel – az egyikük Czirok Ferenc. Pedig ő nem járt egyetemre, hanem a nagybetűs Élet – gorkiji értelemben vett – egyetemét járta ki. De azt aztán alaposan, olykor évisméltéssel, utóvizsgákkal, újabb nekirugaszkodásokkal, keserves tapasztalatok szerzésével nehezítve. Ám végül is megmaradt törekvő, mégis laza diáknak, aki tudja, mit akar, és aki éppen ezért nyitott minden újra, szelleme fogékony az intellektuális és művészi értékek előtt. Sokat tapasztalt, sokat tud, mégis változatlan intenzitással tanul, folyton új ismereteket szerez, sokfelé tájékozódik. Hogy ez mennyire így van, azt bárki tanúsíthatja, aki Czirok Ferencsel fél óránál többet beszélgetett. Hiszen hozzászól a klasszikus francia irodalom kérdéseihez, pontosan földidéz kabaréjeleneteket, jártas a képzőművészetben, a filmek világában, a gasztronómiában, véleményt alkot a politika kérdéseiről, jóízű humoráról nem is szólva – egyszóval az örök diák módján nyitott a világ ama dolgaira, amelyek ma egy értelmiségit érdekelhetnek.

Törekvő, idősödvén is helyét kereső, de folyton alkotni vágyó fiatal – majd kevésbé fiatal -- értelmiségi módján sok mindenben kipróbálta magát: rajzol, fest, tűzzománcot készít, esszét és verset ír. Most az utóbbiról, verseiről szólnék.

Czirok Ferenc e lapszámban olvasható vers-összeállítása eredeti alkotói koncepciót mutat: a szerző az 1970-es évek első felében, sorkatonaként írt verseihez az ezredforduló után afféle párdarabokat írt, mintegy négy évtizedre visszamutató (ön)reflexiókat. Négy évtized távlatú oda-vissza felelgetés önmagában izgalmas olvasmány, és természetesen kínálja az összehasonlítható kérdést: miként változott az idők folyamán a költő szemlélet- és kifejezőmódja.

Nézzük mindjárt az első verspárt! Az 1972 februárjában keletkezett *Feljegyzésem kiképzés után* című versen – mint kézenfekvő példán – tanítani lehetne az alkotó gondolkodás működését, a vers gondolati rétegezethez való szépségét, még akkor is, ha a nyelvezete, stiláris kifejezőereje nem éppen csúcsteljesítmény.

Gondoljuk el a vers keletkezésének alaphelyzetét! Van egy érzékeny lelkű, a világra nyitott, tudásszomjas fiatalember, aki önmegvalósító és családban kiteljesedő életre vágyik. Nősülése és kisgyermek megszületése után – minden közelebbi jövőre vonatkozó elképzelését romba döntve – behívják két évre katonának. Természetesen úgy érzi, hogy ezt a két évet elrabolják az életből. Ő azonban nem omlik össze, nem siránkozik, hanem megerősíti magát, a helyzeti hátrányból erőt és elszántságot gerjeszt magának. A pillanatnyi vereségből távlatos esélyt kreál.

A vers textusa érdekes kettősséget mutat: egyfelől találó költői képet pattint az olvasó elé („Itt ért a férfikor egy / nyekergő vaságy emeletén”), másfelől szinte eszköztelenül, prózai stílusban adja elő mondandóját. Aztán a verszárlat két sora összegzi a mű tartalmát, de éppen abban a kettős modorban, amely az egész versre jellemző. Vagyis egyszerre profánul prózai és hatásosan költői irállal: „Bennem az erő, mely / lehajtott fejem felemeli”. Egyszerű megfogalmazás, amelyből azonban sugárzik az elszántság, az önmegerősítés deleje.

E vers 2016 áprilisában született párdarabja *A harangok üzenete*. Az első olvasáskor érezni: ez igazi vers! Ez nem egy elkeseredett, de önmagát megerősítő kiskatona vallomása, hanem egy érett férfi, a költői látással és kifejezőképességgel megáldott teremtő elme műve. Eleve kezére játszik a négy évtizedre való visszatekintés időtávlatára. Ha az idő vonatkozásában beszélhetünk panorámáról, akkor itt ezt látja az olvasó a szem előtt kinyílni. A vers stílusa pedig par excellence költői, hiszen hatásos képek, metaforák találhatók e költeményben.

A helyzet azonban mégsem ennyire egyszerű; nem írható le a két vers viszonya olyan módon, hogy az első egy keserves helyzetéből erőt és esélyt kovácsoló fiatalember önmegerősítő vallomása, az utóbbi meg távlatos és eredendően lírai

természetű visszatekintés az akkori fiatalember költői próbálkozására. Nem, sokkal többről van szó! Ugyanis *A harangok üzenetének* utolsó mondata valamiféle utólagos önkritika: „Véremben vad vágyak vívtak, / s a józanész üzenete gyáván / meglapult konok fejemben, / a harangzúgás utáni sűrű, kérdéseket / termő, áldott némaságban”. Mintha negyven év távlatból is intenzíven érezné akkori dilemmáját: pillanatnyi vágyainak vagy a józanész parancsának engedelmeskedjék-e. Föl-föltámadó kérdés: vajon a túlélés parancsa nem gyávaság-e? Ki ki eldöntheti a maga tapasztalatai alapján.

Egy biztos, a hatásos alliterációval kezdődő mondat nem pusztán lírai reflexió a több mint negyven évvel azelőtt keletkezett versre, hanem itt először megjelenő, de az időben visszafelé mutató morális kérdésfölvetés is. Évtizedeken átívelő és a sorsra kiható dilemma fölvetése.

Czirok Ferenc: *Plantago media*

A következő verspáros a *Fénykereső* és a *Curriculum vitae*. Az 1972-ben írt darab a katonaként átélt pillanat feszültségét, zavarát, tétovását adja vissza, de e vers végén újra fölbukkan a kitörés, a megoldás vágya: „Nem tudom, mit tegyek / már csak a fényt keresem. / A fényt, mely jó útra vezet.” Egyszerű szavakból épült, szinte „költőietlen” – pontosabban: kissé sablonos -- mondatok ezek, de a vers keletkezésének lélektani helyzetét, a szerző akkori zavarodottságát pontosan visszaadják. A párdarabja, a *Zell am See*-ben, 2016-ban írott önéletrajzi vázlatban a világtávlat igénye és átélt perspektívája fogal-

mazódik meg. Sőt, a világ birtokbavételének vágya! A „*csillagok ősi rendje*” vezeti a költőt a napfényes ég alatt vagy épp a holdfény sugarában, a panelházak sűrűjétől a csörgőkígyóktól veszélyes sivatagon át a folyók hús partjáiig. Czirok Ferenc azt mondja magáról: sokat láttam a világból, keskeny ösvényeken másztam és repültem a végtelen óceán fölött, de mindig „nyitott szívvel az éltető napra nevetve”.

Jól látható, hogy régebbi és mai verseiben is az új ismeretekre, friss élményekre nyitott, minden ízében fogékony költő nyilatkozik meg, miközben a két korszak verseinek világa között óriási a különbség. Az 1970-es évek elején keletkezett darabok az érzékeny lélek állapotáról szóló impresszionista helyzetjelentések, az ezredforduló után írt versek a világra már bölcs férfiként – kissé fölülről – tekintő elme par excellence lírai megállapításai. A korai vallomások rendre a pillanatot rögzítik, az újabbak a belátott tér- és időperspektívát. Az 1970-es évek versei még ösztönből, érzelmi pollúcióval keletkeztek, a 2010-es években írottak már tudatosan megformált költemények.

Ilyen összehasonlító, szembesítő módszerrel végigelemezhetnénk az itt közölt összes verspárt, de ehelyett inkább egy versben kifejezett és eddig nem említett lényeges gondolatra hívnám föl a figyelmet. Az 1972-es keletkezésű *Már apaként, de anyátlanul* című, valamint a 2010 után írt *Egy strófa születéséről* című verspár darabjainak üzenetét vizsgáljuk meg közelebbről. Már csak azért is, mert e versekben megfogalmazott élmény és tapasztalat súlyos kihatással volt a szerző életére és gondolkodására.

Az 1972-es vers első pillantásra érzékelhető módon József Attilára emlékeztető „mamasirató”. A vers olvastán szinte azonnal a XX. századi költőóriás szavai, kifejezései, képei idéződnek föl az olvasóban. Csakhogy Czirok Ferenc nem a halott mamát siratja, hanem önmagát, akit elhagyott az anyja. De az eltávozott, az Amerikába kivándorolt anya hiánya ugyanolyan űrt hagy a lelkében, mintha meghalt volna. Sőt, a halál kikerülhetlenségét valószínűleg előbb megérti a fiú, mint a gyermekét hűtlenül elhagyó anya önérdékű indítékát. Ebben az így is, úgy is elkeserítő helyzetben megint csak a lírai alany erőfeszítésére kell fölfigyelnünk: „Nehezen tanultam meg nélküle élni, / elhagyottan valamivé lenni”. Most már tudható: nehezen, keservesen, de mégis tovább élt és lett valaki. A vers zárása pedig szép és belenyugvást mutató: „Rossz álmom véget ért. / Az élet egy szél, jó társként elkísér”. Anyja helyett a szél kíséri az élete útján, miként Adamis Anna nevezetes Omega-dalában, amelyben a szerelmes szélként keresi és kíséri kedvesét.

A párvers, az *Egy strófa születéséről* nem egyszerűen az előző darab redivivusa, hanem megint eredeti és értékes költői teljesítmény. A nyitókép csaknem idilli: a költő a hárs alatt üldögél, a bódító illatárban hallgatja a messziről ide szűrődő énekszót. Aztán ebbe a bukolikus képbe belerobban a születés drámája: a véres magány megrázó képe. A vers tehát hatalmas ellentétre épül: az élet szépségeinek bölcs és derűs élvezetére, illetve a világra jövetel kínjára. Csakhogy az előző nem lehetséges az utóbbi nélkül. És ebben, a születés kínjában ragadja meg a költő az élet lényegét, hiszen a születés véres, sikolyos, vajúdo-
-vergődő percei adják a jövendő élet ígértét. A vértől csatagos kis ember a világra jövele pillanatában maga a nagybetűs Lehetőség, hiszen még bármi lehet belőle, vagy ahogyan Czirok Ferenc fogalmazta az imént: „*elhagyottan valamivé lenni*”. A születés keserves perceiben még nem dőlt el semmi, ám ami ezután jön, az maga a lehetőség, az esély, a remény egy jó életre.

Czirok Ferenc e lapszámban olvasható verspárjai sokat mondanak az örök diák költői előmeneteléről. Az olvasó látja a húsz-huszonegy éves szerelmes fiatalembert, akit felesége és újszülött kisfia mellől, az önmegvalósítás és a családalapítás nagy, ám édes hivatása elől ragad el a hadsereg, hogy lapátos „dombelhárítóként” legyen a Varsói Szerződés katonája. Ez az olykor zavart, máskor dühödő fiatalember a józanész szavára hallgatva előnyt csíhol a hátrányból, és megkezdte tanulmányait az élet egyetemén. Hogy mire jutott, azt az ezredforduló után írott igazi versei mutatják. Itt már régen nem a keserves jelen pillanatról szóló érzelmes-vallomások tudósításokról van szó, hanem a világ- és időtávlat egészét belátó, érett férfi talentumos alkotásairól. Vagyis egy életút és egy – igaz, kihagyásos – költői pálya két pontját, kezdetét és zenitjét tárja elénk most Czirok Ferenc. Az első korszak még az önkifejezés próbálkozásáé, hiszen a primer versteremtő erő a lelkéből kikíváncozó és talán megkönnyebbülést hozó vallomás vágya. Panasz és elszántság, pillanatnyi impresszió és elkíváncozás, letörtség és „csak azért is” ellenállás változtatják egymást a korai darabokban. Utóbb, a jelenhez közeli időben írott versek már a létét és sorsát világtávlatban, nagyléptékű perspektívában szemlélő és esztétikailag értékes, hiteles kifejezőeszközökkel ábrázoló költő érvényes munkái. Az örök tanuló és a teremtő költő – mindig magából kiinduló, de folyton másokhoz szóló – alkotásai.

Figyeljük meg: a verspárok közötti alapvető különbség rendre a perspektívaváltásból, illetve a poétikai ismeretek gyarapodásából ered. Az első csoport darabjait az élet súlya alatt roskadozó, ám önmagát csak azért is megerősítő – és ezt megkönnyebbülést hozó kibeszélésként megfogalmazó – fiatalember elszántsága jellemzi; a második időszak valódi költeményeit az idő- és világperspektíva érvényesülése, no és a poézis megannyi fortélyának ismerete egyéníti. E különbségekből is jól látható, Czirok Ferenc hiába töltötte az időt az Élet egyetemén. Néhány szemesztert ugyan újra járt, néhány vizsgát megismételt, de tehetséges diákként a kudarcokat is a maga javára fordította, hiszen tudja, a legszörnyűbb tapasztalat is hasznosul majd egyszer. És miközben, ha bukdácsolva is, abszolválta a tanulmányait, megmaradt örök diáknak, ifjú lelkületű, azaz tanuló teremtő alkotónak.

A Jóisten éltesse és segítse további útján!

Czirok Ferenc: Álom tiroli kalapban